

A. VIDUGIRIS

ZIETELOS TARMĖS VEIKSMAŽODŽIO KAITYBA

Apie Zietelos tarmės veiksmažodį kalbininkai žino daugiausia iš P. Arumos, E. Frenkelio, Chr. Stango ir Z. Zinkevičiaus darbų¹, kuriuose liečiamos daugiausia retesnės ir būdingesnės ypatybės.

Šiame straipsnyje stengiamasi pateikti, kiek galima, pilnesnį Zietelos tarmės veiksmažodžio kaitybos vaizdą. Pats straipsnis yra didesnio darbo, parašyto 1957–1961 m. apie Zietelos tarmę, dalis ir čia spausdinamas tik nežymiai paredaguotas ir papildytas vienu kitu nauju pavyzdžiu².

1. Bendrosios pastabos

§ 1. Veiksmažodžių yra keturios nuosakos: tiesioginė, tariamoji, liepiamoji ir geidžiamoji.

Tiesioginė nuosaka turi tris laikus: esamąjį, būtąjį (kartinį) ir būsimąjį. Atskiros būtojo dažninio laiko formos tarmė neturi. Jį buvus rodo suprieveiksmėjusios formos *būlau, būlo*, pvz.: *būlau, gėmame visalókas gėsmės* „būdavo, giedame (dainuojame) visokias giesmes (dainas)“; *būlo, an Pėtro kása kunodàs* „būdavo, apie Petrą (birželio 29 d.) kasa bulves“. Kartotinis ir pasikartojantis veiksmo pobūdis nusakomas daugiausia darybinėmis priemonėmis, ypač priesagomis *-inėti, -dinėti* ir kt.

Veiksmažodžių skaičiai yra du: vienaskaita ir daugiskaita. Dviskaita dabar nebavartojama. Užrašytas tik vienas sakiny su tariamosios nuosakos dgs. 1 asm. galūne *-va*, netaisyklingai pavartota 2-ju asmeniu: *pastorókitės, kad jūs būtųva abudù* „pasirūpinkite (pasistenkite), kad jūs būtute abudu“ (P. Dicevičiūtė-Chaleckienė iš Pagirių k.).

Visų nuosakų ir laikų dgs. 1 asm. formos dažniausiai baigiasi *-m*, o 2 asm. *-t*. Tačiau retkarčiais pasakoma ir *-me* arba *-mė, -tė*, rč. *-te*. Galūnės balsis *-ė* įsivestas greičiausiai pagal sangražinius veiksmažodžius, plg. *tùrimės, tùritės*.

Vienaskaitos ir daugiskaitos trečiojo asmens formos visada vienodos.

§ 2. Bendraties formos tarmėje yra dažniausiai sutrumpėjusios, pvz.: *áust, bėginēt, dúot, gért, gėdót, kīrpt, kriūst, vargút* „vargti“. Galūnės priebalsis *t* yra kietas³, tačiau, rodos, truputį minkštesnis, negu pietinių vakarų aukštaičių. Gal

¹ Žr. P. Arumaa, Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend mit gramatischen Anmerkungen, Dorpat, 1931 (toliau – LMT); E. Fraenkel, Der Stand der Erforschung des im Wilmagebiete gesprochenen Litauischen, – Balticoslavica, t. II, Wilno, p. 14–107; Chr. S. Stang, Die litauische Mundart von Zasėčiai im Gebiete von Wilna, – Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, t. 18, Oslo, 1958, p. 171–201 (toliau – NTS); Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, Vilnius, 1966.

² Iš tarmės morfologijos yra skelbta apie veiksmažodžių darybą su priesagomis *-inėti, -dinėti*, MAD, A, t. 2(11), p. 219–231; apie įvardį, LKK, t. 3, p. 113–131, daiktavardį, LKK, t. 11, p. 147–182. Keletą pastabų apie tarmės fonetiką žr. LKK, t. 2, p. 195 tt.

³ Plg. K. Būga, Zytelos šnektá (užrašai), rankraštis Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto bibliotekos Rankraštyne (toliau – Zš), p. 19 (rašo *sjūtə*).

būt, toks ispūdis susidaro dėl to, kad šis *t* Zietelos tarmėje yra visai neaspiruotas arba bent mažiau aspiruotas, negu, pvz., apie Kybartus. Be to, Zietelos tarmėje bendraties galūnės priebalsis *t*, atsidūręs prieš skardžiuosius priebalsius arba balsinguosius *l, m, n, r* ir pusbalsį *j*, neretai suskardėja, pvz.: *lāugd ~ lāukti, nudu^odinēd ~ nu-duodinēti, padarid ~ padaryti, pėrnakvod ~ pėrnakvoti, ragēd ~ regēti, turⁱēd ~ turēti, važū^od ~ važiuoti*.

Bendratys su *-ti* rečiau vartojamos: *aīti, dūmī^oti „rūkyti“, girdēti, glūdī^oti „lyginti, glostyti“, jēsti „ėsti, valgyti“, varinēti*. Tik labai retai pasitaiko formų su *-tie*, pvz.: *būtīe, pjautīe*. Anksčiau jas vartojus dažniau rodo K. Būgos užrašyti pavyzdžiai: *jškuotie, jimtie, šienavūotie*⁴.

Sangražinių veiksmažodžių bendratis dažniausiai baigiasi *-tis*, pvz.: *bārtis, guldāvi^otis „gultis“, kūltis „muštis, stengtis“, riñktis „ruošti“, varītis*, rečiau *-ties*, pvz.: *turētīes „laikytis“*. Dažnai sangražos dalelytę gale turi ir priešdėlėti veiksmažodžiai, pvz.: *nēgalu paveřstīes „negaliu pasiversti“, jēmē žmonēs pėrbudavotinētīes an futorū „ėmė žmonės keltis į vienkiemius“*, dar plg. § 41.

§ 3. Tarmė visai neturi siekinio, būdinio, veikiamosios rūšies esamojo, būsimos ir reikiamybės dalyvių formų. Išnykusios taip pat padalyvio formos, plg. § 51.

2. Asmenavimas

Tiesioginė nuosaka

Esamasis laikas

Priebalsinis kamienas. § 4. Tarmėje yra išlikusių keletas veiksmažodžių, turinčių daugiausia 3 asm. atematinių, arba priebalsinio kamieno, formų. Kitos asmenų formos turi arba kontaminuotas, arba vien atematinių veiksmažodžių galūnes. Daugiausia kontaminacinių formų turi veiksmažodžių *aīt, dēt, gi^edūt, jēst, mi^egūt* paradigmos:

Vienaskaita

1. <i>aimū, dēmū,</i>	<i>jēmū⁵,</i>	<i>gi^emū,</i>	<i>mi^egmū</i>
2. <i>aimī, dēmī,</i>	<i>jēmī,</i>	<i>gi^emī,</i>	<i>mi^egmī</i>
3. <i>aīt(i), dēst, rč. dēst(i),</i>	<i>jēst(i),</i>	<i>gi^est(i),</i>	<i>mi^egt(i)</i>
<i>aīma, dēma,</i>	<i>jēma,</i>	<i>gi^ema,</i>	<i>mi^egma</i>

Daugiskaita

1. <i>aīmam(e), dēmam,</i>	<i>jēmam,</i>	<i>gi^emam,</i>	<i>mi^egmam,</i>
2. <i>aīmat(e), dēmat,</i>	<i>jēmat,</i>	<i>gi^emat,</i>	<i>mi^egmat</i>

Pastabos. § 5. Minėti atematiniai veiksmažodžiai pasižymi formų įvairumu. Dažniausiai yra vartojamos kontaminacinės formos su *-m-*, apibendrintos pagal vns. 1 asmenį, pvz., *aimū, jēmu, dēmī, gi^emam, mi^egmat(e)*. Tik 3 asm. dažniau vartojamos atematinės formos: *ānas aīt ir aīt an dārbo „jis eina ir eina į darbą“; bėginēdami jēsti ānas „bėgiodamas valgo jis“, tvārte dēst vištā; padēst vežīma; ot, gi^esti gražai „ot gražiai gieda“; jaū mi^ekt anā*. O to asmens kontaminacinės formos kiek

⁴ K. Būga, Zs, p. 11–12.

⁵ Formos su dviem kirčiais rodo, kad jos gali būti kirčiuojamos dvejopai, pvz., *jēmu, jēmī, jēmū, jēmī* ir t.t.

rečiau vartojamos: *jau visl aĩm a namóp*; sązdėma *an kaisnũko do ir gãno* „susisėda į vieną vietą ir gano“; *ir teb jėma visl* „ir taip valgo visi“; *móterės ir prig dárbi gíema* „moterys ir dirbdamos dainuoja (gieda)“. Greičiausiai pagal šias formas pasitaiko sudarytų ir kitų tematinių 1–3 asm. veiksmažodžių, pvz.: grúmu *kap mēdžas*; skimũ *kvietkàs*.

Kartais pasitaiko formų, padarytų iš 3 asm. atematinų formų su tematine galūne *-a*, pvz.: *gíesta* „gieda“, *jěstasi* „valgoma, valgosi“, *líeksta* „lieka“, *peřšta* „peršti“, *skauřsta* „skauda“. Dalis šių formų gali būti padaryta pagal priesagos *-sta* (*dĩks-ta*, *džũsta*) vedinius.

Kai kurie tarmės atstovai kartais vartoja 3 asm. formas, padarytas pagal būtojo laiko kamieną, pvz.: *dėja* „deda“, *gíedója* „gieda“, *míegója* „miega“. O mokantys skaityti arba bendravę su kitų lietuvių kalbos tarmių atstovais veiksmažodžio *eiti* vartoja ir lk. galūnes: *ainũ*, *aini*, *aĩna*.

§ 6. Labai įvairios yra veiksmažodžio *bũti* formos. Apibendrintai vartojama forma *i'rà* dažniausiai nusako asmenį kalbamuojų momentu: *ař i'rà nãĩ mažãsnis* „ař esu mažiasias“, *tu i'rà didẽsnis kap ař*; *mãř jaũ visi ėã i'rà*. Esamojo laiko atematinio veiksmažodžio šaknies *es-* užrašyta tik forma *ãsti* (girdėta nenatūraliai tariant su dviem kirčiais): *apskaldũna ru'bũs*, ir *vẽl grãžu's* *ãstĩ*.

Reikšmė „gyventi“ dažniausiai vartojamos šaknies *bũ-* formos: *ař bústu geraĩ*; *kap tũ bústi*; *kas vargũja*, o *kas geraĩ bústa* „kas vargsta, o kas gerai gyvena“; *mãř itep ir bústam*; o *jũs kap bústat?* Pagal šias formas pasitaiko sudaryta ir bendratis *bũsti*, kartais ir tariamosios nuosakos formos, pvz., *dař mũmi nẽ ėã bústi*, *nẽ važũti* „dabar mums nei ėia būti, nei važiuoti“, *lagadnaĩ bústumẽm* „gerai gyventumẽm“. Tą šaknį turi ir daiktavardis *bũsti'mas* „gyvenimas, buvimas“.

Abi Pagirių kaimo atstovės dažniau vartojo pagal kontaminacines, su formantu *-m-* sudarytas formas, pvz., *ař búmu daiktẽ* „ař gyvenu mieste“, *seneĩk búmu an svieto*; *nemõžna aĩt žurẽt*, *kuř anà búma*; *mãř ėã búmam kap ir pirmaĩk*. Kaip ir forma *bústu*, taip ir *búmu*, kartais pasitaiko su kirčiu gale *bu'stũ*, *bu'mũ*.

Greta formų *bũsta*, *búma* retkarčiais pasakoma dar ir *bũna*, *bũva*. 3 asm. prasme kartais pavartojama net ir bendratis *bũti*: *řen àtait ãnas ir búti* „ėia ateina jis ir bũna“. Trumpam ir dažnam buvimui reikšti tarmėje paprastai vartojama forma *buvõti*, pvz.: *anà Žiteloj dažnaĩ buvõja*; ir *ař kap kadaĩk buvõju teĩ*.

§ 7. Iš veiksmažodžio *dũoti* padaryta atematinė 3 asm. forma *dũosti* reta: *ãni's jam viso dũosti* „jie jam visko duoda“. Greičiausiai pagal šią formą yra padarytas ir antrinis veiksmažodis *pazduõzdinẽjasi* „pasiduoda“, dažniau *duõdinẽja*. Dabar daugiausia yra vartojamos formos *dũju*, *dũji*, *dũja*, *dũjam*, *dũjat*, kaip *řlũojũ*, *řlũoji*, *řlũoja*⁶.

§ 8. Tarmėje yra ir daugiau veiksmažodžių, turinčių tik vieną, dažniausiai 3 asm. atematinę formą, pvz.:

-likt(i) : *ir ãnas aĩt*, ne atsilikti *namĩe víenas* „ir jis eina, neliaka namie vienas“; *paskuĩ bõčĩ labaĩ varinẽjasi*, neatsilikti „paskui tėvą (vaikas) labai sekioja, neatsiliaka“;

nĩžti : *kõja* nĩšti *nãkap* „kažkaip koją niežti“;

peřsti : *maniĩp gérkla* peřsti;

⁶ Chr. Stangas mano jas atsiradusias dėl baltarusių даю, дает, дае įtakos, žr. Chr. S. Stang, NTS, t. 18, p. 194.

skaũst(i) : vidui skaũst; pirštũs labai skaũsti.

Su es. 1. 3 asm. galũne *-ti* pasitaiko ir tokių formų, kurios tarmėje paprastai yra tik tematinės.

Dažnai viename sakinyje gali būti dvi atematinės formos: viena sena, antra greičiausiai naujesnė, paprastai sutampanti su bendratimi, pvz.:

sėsti : bėginėdami jėsti ānas, nesėsti „bėgiodamas valgo jis, nesėda“;

sumālti : agūnu⁷ samālt do jėst „aguonų sumala ir valgo“;

viřsti : gĩesti družinā, ař pĩrkā viřsti „dainuoja pajauniai, net pirkia virsta, griuva“;

uřmāsti : an pečũ iřm āsti do per kākla ir aĩti „an pečių užmeta, taip pat per kaklą ir eina“.

Kartais tokių veiksmazodžių atematinė forma frazėje esti ir vieniša, pvz.:

āusti : kāp nuĩma nuř snaunĩēos, tai jaũ āusti „kai nuima nuo mestuvų, tada jau audžia“;

mĩšt : kār vē mĩšt kraujũ;

pĩnti, razskēlt : raskēlt anā jās ir pĩnti „perskelia ji jas (šakneles) ir pina“;

raũst : dũkeĩ raũst, kab iřkabĩna, tai kāp pluřgũ „šernai rausia, kai užkabina, tai kaip plūgu“;

vėmti : ir jām niēko, nevėmti, niēko.

Visos šios formos rodo atematinų veiksmazodžių gajumą tarmėje.

a kamienas. § 9. Viena iš būdingesnių tarmės *a* kamieno veiksmazodžių darybos ypatybių yra ta, kad kai kurie skirtingos šaknies esamojo laiko veiksmazodžiai yra priderinti prie kitų pagrindinių formų (būtojo laiko ir bendraties). Tai:

a veiksmazodžiai, kurie es. 1. šaknyje prieš sonantus turi balsį *e*, pvz.: *kiřpa : kiřpo, kiřpt, kriřta : kriřto, kriřst, liřda : liřdo, list, piřka : piřko, piřkt, riřka || ryřka : riřko || ryřko, riřkt, sliřka : sliřko, sliřkt, vija „veja“ : vijo, vĩti, vira : virė, vĩrt⁷;*

b veiksmazodžiai, kurie lk. turi intarpą, pvz.: *brida „brenda“ : brido, brist, lipa „limpa“ : lipo, lipt, plũka „plunka“ : plũko, plũkt, sniga : snigo, snigt, svila : svilo, svĩlt, řila : řilo, řĩlt;*

c taip pat dar veiksmazodžiai: *gija : gijo, gĩt, gĩma : gĩmė, gĩmt, lija : lijo, lit, lika : liko, likt, mira : mirė, miřt.*

Bet ši esamojo laiko darybos ypatybė tarmėje tikriausiai nėra senas dalykas, nes greta dar neretai sakoma ir: *gĩja, gĩmsta, keřpa, keřta, kreřta, lařda (< lenda), lija, mēna „prisi-, atsimena“, lĩka || lika, mirřta, peřka, prikemřa, rařka || reřka, svila, řila.*

Su intarpu *a* kamieno es. 1. veiksmazodžių tarmėje yra labai maža: *patiřka : patĩko, rařda : rādo, sāpranta : saprāto, řuřta : řũto.*

Daugumas kitų *a* kamieno veiksmazodžių yra tokie pat kaip lk.: *āuga, āũna, bēga, dĩrba, gũla, ĩma || jĩma, kānda, kāpa, lũpa,⁸ māta, mĩna, moka, pina, riřa, rĩta, skĩna, skũta, řũva, sũka, řāla, řoka, vāda, vāřa, řĩnda || řũnda.*

(*n*)a kamieno (arba priesagos *-na*) veiksmazodžių tarmėje yra nedaug. Tai daugiausia formos, kurios būtajame laike prieš galūnę turi *-ov-*, o kitose formose *-au-*,

⁷ Kad tokių es. 1. formų atsiradimui turėjo didesnės įtakos ne bendratis, o būtojo laiko formos, rodo veiksmazodžiai, kurių bendratis skiriasi nuo es. ir būt. 1. formų, pvz.: *list, likt, vĩrt.*

pvz.: *džáuna : džóvė, pjáuna : pjóvė, ráuna : róvė, sagáuna : sagóvė, sakráuna : sakróvė, kráuna, rč. kráuja*;

(*st*)*a*, (*št*)*a* kamieno (arba priesagos -*sta*, -*šta*) veiksmažodžių tarmėje yra nemaža, pvz.: *apgiřsta* „įkaušta“, *áušta*, *díksta* ~ *dýgsta*, *džústa*, *gaišta* „dingsta“, *prapuola*“, *gāsta*, *grīšta*, *isigāsta*, *iřplūksta* „išplaukia“, *iřtrūksta*, *iřvīsta*, *kľum(p)sta*, *mėgsta* || *mėsta* „myli“, *miřksta*, *míršta*, *nuvīsta*, *pažista*, *plīšta*, *prijunksta*, *prirúks-ta* ~ *prirúgsta*, *rūksta* || „smilksta“, || *sasilksta* „prailgsta“, *nusibosta*“, *tínsta*, *viřsta*.

Su priesaga -*sta*, -*šta* pasitaiko ir daugiau tokių veiksmažodžių, kurie lk. neturi tos priesagos, pvz.: *dúlksta* „dulka“, *guřšta* „lūžta“, *iřpúlsta* „išpuola“, *iřkrinta*“, *pústa* „pūva“, hibridas *nutíksta* „nutyla“.

Daugelis veiksmažodžių su -*sta* (-*šta*) turi dar įvairių kitų gretiminių lyčių, pvz.: *džústa* || *džúna*, *gímsta* || *gimė*, *gīsta* || *gīja*, *gīja*, *grústa*, rč. *grūna*, *iřtrūksta* || *iřtrúka*, *mė(k)sta*, rč. *mėga*, *lipsta* || *lipa* „limpa“, *pavōksta*, dž. *vōga* „vagia“, *prirúgs-ta* || *priru-ga*, *sástíksta* || *sástika*, *sasitińka*, *uskeřsta* || *úskeřd(ž)a* „paskerdžia“, *tāms-ta* || *tāma*, *tínsta* || *tina*.

Atskiri lk. -*sta* priesagos veiksmažodžiai tarmėje yra su kita priesaga, pvz.: *sasialkānina* „išalksta“, *senėja* „sensta“, *slízgoja(si)* „slysta“, *vargúja* „vargsta“.

§ 10. *a* kamieno veiksmažodžiai asmenuojami taip:

Vienaskaita

1.	<i>bėgu</i> ,	<i>neřù</i> ,	<i>virù</i> ,	<i>mė(k)stu</i> ,	<i>pjáunu</i> ,	<i>mókinu</i>
2.	<i>bėgi</i> ,	<i>neřì</i> ,	<i>virì</i> ,	<i>mė(k)stì</i> ,	<i>pjáuni</i> ,	<i>mókinì</i>
3.	<i>bėga</i> ,	<i>nāřa</i> ,	<i>vira</i> ,	<i>mė(k)sta</i> ,	<i>pjáuna</i> ,	<i>mókina</i>

Daugiskaita

1.	<i>bėgam</i> ,	<i>nāřam</i> ,	<i>viram</i> ,	<i>mė(k)stam</i> ,	<i>pjáunam</i> ,	<i>mókinam</i>
2.	<i>bėgat</i> ,	<i>nāřat</i> ,	<i>virat</i> ,	<i>mė(k)stat</i> ,	<i>pjáunat</i> ,	<i>mókinat</i>

Su nukritusiu galūnės balsiu *a* pasitaiko tik 3 asm. veiksmažodžiai *ir*, *nėr*. *ia* kamienas. § 11. Daugumas *ia* kamieno veiksmažodžių yra tokie pat, kaip lk., pvz.: *áudža*, *braũka*, *daũža*, *gráudža*, *grėba* || *grėba*, *jója*, *káika*, *keńča*, *kláuša*, *klója*, *láidža*, *lėka* ~ *lėkia*, *lańka* ~ *leńkia*, *lója*, *mālža*, *praũša*, *ráuđa*, *raũša*, *reika*, *sėja*, *stója*, *suńča*, *stũma*, *řaũka*, *tráuka*, *vāma*, *veřča*, *vōga*, *žáidža* „griežia, groja“.

Keletas *ia*-kamienių veiksmažodžių yra perėję į *a* kamieną, pvz.: *deńga* „den-gia“, *gnība*, *kvāpa* „kvepia“, *tāsa* „tėsia“.

Atskiri *ia* kamieno veiksmažodžiai į *a* kamieną yra perėję dėl fonetinių prie-žasčių, t. y. dėl kamiengalio priebalsio *r* sukietėjimo, pvz.: *āra* ~ *āria*, *gira* ~ *gi-ria*, *gāra* ~ *gėria*, *kāra* ~ *kāria*, *skira* ~ *skiria*, *tvāra* || *tvāřa*, *vāra* || *vāřa*.

Kartais *ia* kamieną turi veiksmažodžiai, kurie lk. yra kitokio kamieno, pvz.: *girdža*, dž. *girdina* „girdo“, *grúdža*, dž. *grúda*, *krińča*, dž. *krińta*, *kreńta*.

Kai kurios šio kamieno formos kartais vietoje afrikatų *č*, *dž* turi *t*, *d*, pvz.: *áuda*, *gráuda*, *láida*, *skeřda*, *spáuda*, *suńia*.

§ 12. *ia* kamieno veiksmažodžiai asmenuojami šitaip:

Vienaskaita			
1. <i>klóju,</i>	<i>áudũ</i> <i>áudžu,</i>	<i>praušũ,</i>	<i>šunčũ</i> <i>šunřũ</i>
2. <i>klóji,</i>	<i>áudi,</i>	<i>prausĩ,</i>	<i>šuntĩ</i>
3. <i>klója,</i>	<i>áud(ž)a,</i>	<i>prauša,</i>	<i>šunča</i> <i>šunřa</i>
Daugiskaita			
1. <i>klójam,</i>	<i>áud(ž)am,</i>	<i>praušam,</i>	<i>šunřam</i> <i>šunčam</i>
2. <i>klójat,</i>	<i>áudžat,</i>	<i>praušat,</i>	<i>šunčat</i>

Galūnės balsio neturi kartais pirminis veiksmažodis *reik* || *reika* ir kartais antriniai, pvz.: *kas po bāl̃a bráidžoj, pàšunta špāros* „kas po balą braidžioja, išsunt tarpupirščiai“; *kap kas iždũmoj, tep ir sãko; nãkas iž giros važuojo*.

i kamienas. § 13. Esamojo laiko *i* kamieno veiksmažodžių tarmėje yra nedaug, pvz.: *gãli, gũli, nóri, pãni, rãgi ~ regi, rãvi, rūpi, sėdi, stóvi, tili, tĩngi, tũri, usigavi, žĩdi, žũri*.

Vos pora pavyzdžių pasitaikė išgirsti su priesaga *-s-i*: *kũtkudãksi* „kudaksi, kudakuoja (višta)“, *lõpsi* „mirksi (akimis)“.

i kamieno yra taip pat žodis *nãkvi* (rč. *nakvója*) ir priesagos *-elėti* vediniai: *dũsteli* „papučia, atsikvepia“, *lõpteli* „mirkтели“, *stũkteli*, *žvil(k)telĩ*.

§ 14. *i* kamieno veiksmažodžiai kaitomi taip:

Vienaskaita				Daugiskaita		
1. <i>stóvu,</i>	<i>turũ,</i>	<i>nakvũ</i>	—	<i>stóvim,</i>	<i>tũrim,</i>	<i>nãkvim</i>
2. <i>stóvi,</i>	<i>turi,</i>	<i>nakvi</i>	—	<i>stóvit,</i>	<i>tũrit,</i>	<i>nãkvĩt</i>
3.	<i>stóvi</i> <i>stóu, tũri, nãkvi</i>					

Be žodžio *stóu*, galūnės *i* retkarčiais neturi dar *gál* „gali“ ir *túr* „turi“.

o kamienas. § 15. Es. l. *o* kamieno veiksmažodžius pagal bendratis priesagą galima skirti į dvi grupes:

a) *o* kamieno veiksmažodžių, turinčių bendratį su priesaga *-oti*, tarmėje yra nedaug, pvz.: *bijo, jřěško* || *jũěško* (greta *jřěškoja* || *jũěškoja*), *kãro, žĩno* || *žẽno*;

b) daugiau yra es. l. *o*-kamienių veiksmažodžių, kurie turi bendratį su priesaga *-yti*, pvz.: *ařdo, bãdo, daĩlo* „dalo“, *dãro, gãno, klaũso, krãto, laižo, maišo, sãko, saĩdo, vaĩko, vãro*.

Daugelis esamojo laiko formų, kurių bendratis turi priesagą *-yti*, dažniausiai yra padaromos su priesaga *-ina*, taigi jos yra kito (*a*) kamieno, pvz.: *gãudina, gĩdina, kósina, láistina, mėtina, skãldina, ródina, šãldina, šĩldina, taisina* greta *láisto, mėto, skãldo, taišo*.

Bet, skirtingai nuo lk., kartais greta *rakina* sakoma ir *ižrãko* „užrakina“.

§ 16. Štai *o* kamieno veiksmažodžių asmenavimo paradigmos:

Vienaskaita				Daugiskaita		
1. <i>bijaĩ,</i>	<i>krataĩ,</i>	<i>mėtau</i> <i>mėtinu</i>	—	<i>bijom,</i>	<i>krãtom,</i>	<i>mėtom</i>
2. <i>bijai,</i>	<i>krataĩ,</i>	<i>mėtai</i> <i>mėtini</i>	—	<i>bijot,</i>	<i>krãtot,</i>	<i>mėtot</i>
3.	<i>bijo, krãto, mėto</i> <i>mėtina</i>					

§ 17. Nepriešdėlėti esamojo laiko veiksmažodžiai tarmėje yra kirčiuojami bemaž taip pat, kaip lk. (išskyrus nedėsningai pasitaikančius kirčio vietos svyravimus).

Daug labiau skiriasi priešdėlių esamojo laiko veiksmažodžių kirčiavimas. Priešingai lk., kirtį į priešdėlį nukelia:

a) tvirtagalės šaknies dviskiemeniai veiksmažodžiai, pvz.: *àtait*, *àtaima*, *àtprauša*, *àtsunča*, *iñtait* „įeina“, *išait* „išeina“, *nėgirdžu*, *nėdenga*, *nėkopa* „neslepia“, *nėmi^gmu*, *nėkenča*, *nėranda*, *nėskaust* „neskauda“, *nėverka*, *nėžu^{ri}* „nežiūri“, *nūšunča*, *nūveima* || *nūveit*, *pàskerdu*, „paskerdžiu“, *pàšunta* „iššunta“, *pràhait* „praeina“, *pridenga^l*, *pridengia* „primirksta“, *primulka* „pririja“, *priverpam*, rč. *sàpranta*, *sùpranta*, *sàgriebe* || *sàgriebeù*, *sàšala* „sušala“, *ùskerda* „paskerdžia“ greta rč. *atait*, *atprauša*, *nekeñča*, *priverpà* ir kt.;

b) trumpos šaknies veiksmažodžiai, pvz.: *nėgali*, *nėturi*, *nėmira* „nemiršta“ *nūmira*, *prīturi* „prilaiko, išlaiko“, *sàvira* „suverda“ (plg. *vira* „verda“) ir kt.;

c) kartais ir tvirtapradės šaknies veiksmažodžiai, pvz.: *àtgru^{sta}* „nugriūva“, *àtjunko*, *iñdirbam* „išdirbame“, *ižgist* „užgieda“, *nėbu^{sta}*, *nėdirba*, *nėkeika*, *nėmiršta*, *nėpu^{sta}*, *nėžinda*, *nūmiršta*, *pàbu^{sti}* „pabūna“, *pàdirbu*, *pàgirdža* „pagir-do“, *pàjėma* „paėda, pavalgo“, *pàstovi*, *priru^{ga}* || *priru^gsta*, *ràzgru^{sta}*, *sàsti^ksta*, dž. *atgrústa*, *ižgist*, *nekėika*.

Skirtingai nuo lk., kirčio į priešdėlį kartais nenukelia šie veiksmažodžiai: *nekalba*, *nekāsa*, *nevōga*, *sakalbù*, *nupėka*, *pripila*, dž. *nėkalba*, *nūperka*, *pripila*. Tačiau tai jau yra ne dėsningumai, o svyravimai.

Veiksmažodžiai su *per-* visada kirčiuoja priešdėlį: *pėraitì*, *pėrneša*, *pėrverča*, *pėrverst*.

Būtais laikas

o kamienas. § 18. Daugumas būtojo laiko o kamieno veiksmažodžių yra tokie pat, kaip lk., pvz.: *àugo*, *adbrùko* „nurungė, nustūmė“, *atjũnko* „nųjunko, nuprato“, *at^oko* „atslūgo“, *dėjo*, *dirbo*, *grũdo* || *grũdo*, *grũvo* ~ *griũvo*, *išdžũvo⁸*, *ištrũko*, *jójo*, *klójo*, *išvído*, *kriũto*, „griaužė“, *liko*, *liũdo*, *pagaišo* „pradingo, prapuolė“, *pagrũdo* „sutrynė, sugrũdo“, *prašlāpo* „peršlapo“, *sadigo*, *sėjo*, *stójo*, *vijo*.

Kurie-ne-kurie būt l. veiksmažodžiai turi gretimines, t. y. o ir ė kamieno lytis, pvz.: *atláidė* || *atláido*, *neláidė* || *neláido* (plg. 1 asm. *paláidau*, *pėrláidau*), *grũdo*, *grũdo*, rč. *grudė*; *pàpuvė*, dž. *papũvo*, *pāšale*, *pėršale* || *pāšalo*, *sašāle* || *sušālo*, *sagóvė*, rč. *sagāvo*.

Visada o kamieno yra šie trumpos šaknies veiksmažodžiai: *dasikišo* „prilindo“, *palũpo* „išdraskė, nu-, išplėšė“, *parito* „pargriovė, pervertė“, *rišo*, *skũto*, *sũvo*, *sũpo*, *sũko*.

Atskiri pirminiai veiksmažodžiai būt l. pavartojami su priesagomis, pvz.: *ižmigój* „užmigo“, *nepažnój(o)* „nepažino“ ir kt.

§ 19. Būt. l. o-kamieniai veiksmažodžiai asmenuojami taip:

Vienaskaita

1.	<i>radaũ</i> ,	<i>klójau</i> ,	<i>gulėjau</i> ,	<i>ši^enavau</i>
2.	<i>radaĩ</i> ,	<i>klójei</i> ,	<i>gulėjai</i> ,	<i>ši^enavai</i>
3.	<i>rādo</i> ,	<i>klójo</i> ,	<i>gulėj</i> <i>-ėjo</i> ,	<i>ši^enau</i> <i>-āvo</i>

⁸ Formos *išdžũvo*, *grũdo* || *grudė* su trumpu *u* tikriausiai atsirado vėliau pagal formas: *bũvo*, *rũvo*, *pũvo*.

1.	<i>rādom,</i>	<i>klójom,</i>	<i>gulėjom,</i>	<i>ši^enāvom</i>
2.	<i>rādōt(e),</i>	<i>klójot,</i>	<i>gulėjot,</i>	<i>ši^enāvot</i>

§ 20. Sveiką 3 asm. galūnę *o* po priebalsių *j* ir *v* daugiausia išlaiko dviskiemieniai *o*-kamieniai veiksmažodžiai: *dėjo, jėjo, klójo, lójo, sėjo, stójo, vijo, gāvo, pūvo, būvo, ājo, aijo, ėjo*, greta *áj*, rč. *aij*. Tačiau tie veiksmažodžiai su priešdėliais dažniausiai yra jau be galūninio *-o*: *indėj, inklój, pasėj, pazdėj* „pažiūrėjo“, *intāj, parāj, nuvāj, sagáu*, rč. *apėjo, atsėjo, indėjo, sagāvo* || *sagóvė*.

Daugiaskiemienės *o* kamieno 3 asm. formos beveik visada po *j* ir *v* neturi galūninio *-o*: *mokėj, norėj, skaudėj, žurėj; bráidžoj, širđoj, bijój, trėptelėj; sameláu, nuvažáu*. Su sveika galūne tos formos pasitaiko tik retkarčiais: *mán viso davinėjo; lietuvei ataidinėjo; júškojo, kap būs padėt; ānas visa žinójo; kárvė apsitelāvo; dažas isižalāvo*. Formų su *-ėlėti* pilnomis galūnėmis visai negirdėta.

§ 21. Iš kitų būtojo laiko veiksmažodžių 3 asm. formų išsiskiria forma *bit*, *biti* „buvo, gyveno“, pvz.: *ānas bit maciñtulis* „jis buvo mažytis“; *bit maniñ(p) ku'dėlo*; ir *bōčo* nebūt *namīe*; *jėmė* *jā káp žōna* ir *biti tenāka* „ėmė, vedė ją kaip žmoną ir gyveno tenai“; *anā sa bōču* nebūt *biti, tai anā ir nemōka* „ji su tėvu negyveno, todėl ir nemoka (lietuviškai)“; *bōčis* iš *bit septinazdėšim septinis metūs*; *anā* prabūt *Adesė peñkazdėšim mātu*.

Kitų asmenų reikšmė *bit(i)* retai pasitaiko, plg. *aš bit ařša chvarā* „aš buvau labai ligota“, dž. *dār aš māžas buvaū; aš sveikā buvaū*;

Forma *buvójo* reiškia neilgai trunkamą pasikartojantį veiksmą, būvimą, pvz.: *neilga aš iš tavė rodā buvójau* „neilgai aš dėl tavęs linksma buvau (neilgai aš tavimi džiaugiausi)“; *kañp jús vākar buvójot* „pas ką jūs vakar buvote, lankėtės“.

Šiandien tik Zietelos tarmėje berandama forma *bit(i)* seniau buvo vartojama kitose lietuvių tarmėse ir senuosiuose raštuose⁹, plg. dar latvių *bija* „buvo“.

§ 22. Kartais (greičiausiai slavų k. pavyzdžiu) vietoje veiksmažodžių *reikė-j(o), reikė* (būt. I.) yra vartojama esamojo laiko forma *reika* su pagalbinio veiksmažodžiu *būvo* arba *bit(i)*, pvz.: *reika bit padarit* „reikėjo padaryti“; *visa reika atnėšt bit saviñ* „viską reikėjo pačiam atsinešti“; *reika būvo dūt*. Matyt, čia veiksmažodis *reika* suvokiamas kaip prieveiksmis, plg. brus. *требa*, rus. *надо, нужно*.

ė kamienas. § 23. Būtojo laiko *ė* kamieno veiksmažodžių tarmėje yra gero kai mažiau, negu lk. I (*ino*) kamieną yra perėję daugelis *ė*-kamienių veiksmažodžių, kurie turi bendratį su priesaga *-yti*, pvz.: *gáudino* „gaudė“, *mókino* „mokė“, *pramėtino* „pramėtė“, *primerkinaū* „primerkiau“, *satráukinau* „sutraukiau“, *šáldino*, *šáldino* ir kt.

Kiti *ė*-kamieniai būt. I. veiksmažodžiai yra tokie pat, kaip lk. Tai veiksmažodžiai, kurių:

a) būt. I. turi tą patį šaknies vokalizmą, kaip ir es. I., pvz.: *āre* : *āra, áudė* : *áudža, dārė* : *dāro, daūžė* || *daūže* : *daūža* ir pan., *deñgė, kāšė, keñtė, krātė, láukė, liėpė, mātė* „metė, paliko“, *intařdė* „įdrėskė“, *nėšė, patráukė* „sprogo“, *skáldė* || *skáldino, šuñtė, taišė, vādė, vėřtė, žáidė*;

⁹ A. Schleicher, Handbuch der litauischen Sprache, t. I, Prag, 1856, p. 252; F. Kurschat, Grammatik der litauischen Sprache, Halle, 1876, p. 278; A. Bezzenberger, Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache auf Grund Litauischer Texte des XVI und des XVII Jahrhunderts, Göttingen, 1877, p. 206.

b) būt. 1. turi skirtingą šaknies vokalizmą, negu es. 1., pvz.: *ąpšavė* || *ąpšau* : *apšauņa*, *dávė* || *dáu* : *dúoja*, *džóvė* : *džáuna*, *gėrė* : *gėra*, *gimė* : *gímsta* ir pan., *jėmė*, *króvė*, *kúle*, *minė*, *mirė*, *pakórė*, *píle*, *pínė*, *pjóvė*, *rėmė* || *rėmė*, *sagóvė*, *skėle*, *skirė*, *šlávė*, *šóvė*, *trínė*, *vógė*.

Atskirų žodžių *ė* kamienas kaitaliojasi su *o* kamieniu, pvz.: *gùle*, rč. *gùlo*, *kā-sė*, rč. *kāso*, *pagādė*, dž. *pagadino*, *reikė*, dž. *reikėj(o)*, *usirākė*, dž. *rakino*, *žaidė*, rč. *žaid(ž)o*, plg. § 18.

§ 24. Būt. 1. *ė*-kamieniai veiksmazodžiai asmenuojami taip:

Vienaskaita

1.	<i>láuķau</i> ,	<i>daŋaũ</i> ,	(j) <i>ėđau</i> ,	<i>kraīaũ</i>
2.	<i>láuķei</i> ,	<i>daveĩ</i> ,	(j) <i>ėđei</i> ,	<i>krateĩ</i>
3.	<i>láuķė</i> ,	<i>dávė</i> <i>dáu</i> ,	(j) <i>ėđė</i> ,	<i>krātė</i>

Daugiskaita

1.	<i>láuķēm</i> ,	<i>dāvēm</i> ,	(j) <i>ėđēm</i> ,	<i>krātēm</i>
2.	<i>láuķēt</i> ,	<i>dāvēt</i> ,	(j) <i>ėđēt</i> ,	<i>krātēt</i>

§ 25. 1. Būtojo laiko vns. 1 asm. *ė* kamienas turi minkštą kamiengalio priedaisį. Skirtingai nuo lk., vietoje kamiengalio afrikatų *č*, *dž* visos to tipo tarmės *ė*-kamienės formos turi *t*, *d*: *arđaũ*, *áudaũ*, *iškraīaũ*, *išverīaũ*, *ižáidau*, *jėđau*, *kenīaũ*, *meīaũ*, *nūšunīaũ*, *pagadaũ*, *paláidau*, *pasamđaũ*, *pastaīaũ*, *pėrkraīaũ*, *pėrláidau*, *saspáudaũ*, *varīaũ*. Galimas daiktas, Zietelos tarmėje šios formos afrikatų ir seniau neturėjo, nes lk. afrikatos čia yra naujesnės¹⁰. Be to, afrikatoms atsirasti čia tikriausiai neleido ir kitų asmenų *ė*-kamienės formos, plg.: *áudei*, *sunteĩ*, *áudė*, *šuñtė*, *áudēm*, *šuñtėt*. Retkarčiais pasitaikančios formos *išverėau*, *pągruđžau* laikytinos atsitiktinėmis, atsiradusiomis dėl bendravimo su kitų tarmių atstovais.

Su nukritusiu *-ė* (po *v*) iš 3 asm. *ė*-kamienių formų užrašyta tik viena kita, būtent: *ąpšau* *basanū's* „apsiavė basnirčia“; *tai ānas mán dáu ita' raĩti* „tai jis man davė šią lazda“; *nėđau jám nī'ko ānī's*; *pasıđau an saĩdo* „pasidavė į teismą“.

§ 26. Daugumas būtojo laiko veiksmazodžių formų kirčiavimu sutampa su lk. Tačiau greta pasitaiko viena kita ir kitaip kirčiuojama forma. Kitą kirčio vietą kartais turi pakeitę kamieną priešdėlėti veiksmazodžiai, pvz.: *papųvo*, *pašālo*, bet *pąpuvė*, *ąpšale*, *nūšale*, *pąšale*.

Kiti atskiri kirčio nevienodumai yra daugiausia atsitiktinio pobūdžio: *pągruđžau*, *nekeldinaũ*, *neveĩtė*, *prikišau*, *sagriėbau*, dž. *pągrúdo*, *nekáldina*, *prikišo*, *sągriėbau*.

Būsimasis laikas

§ 27. Tarmės būsimąjo laiko lytis, kaip ir lk., yra padaromos iš bendraties. Būsimąjo laiko veiksmazodžiai asmenuojami taip:

Vienaskaita

1.	<i>búsu</i> ,	<i>kabısu</i> ,	<i>žáısu</i> ,	<i>nešũ</i> ,	<i>jımsũ</i> ,	<i>lısũ</i>
2.	<i>búsi</i> ,	<i>kabısi</i> ,	<i>žáısi</i> ,	<i>neši</i> ,	<i>jımsı</i> ,	<i>lısi</i>
3.	<i>bús</i> ,	<i>kabıs</i> ,	<i>žaıs</i> ,	<i>nėš</i> ,	<i>jıĩms</i> ,	<i>lıs</i>

¹⁰ Žr. J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego, t. I, Warszawa, 1958, p. 299.

Daugiskaita

1. <i>búsim,</i>	kabísim,	žáisim,	nāšim,	jiñsim,	lísim
2. <i>búsit,</i>	kabísit,	žáisit,	nāšit,	jiñsit,	lísit

§ 28. 1 asm. prieš galūnę -u esantis -s- arba -š- yra visada kietas: *aisù, bėksu, davinėsu, káisu* „kašiu“, *lupsù, pagra'sù* „apgrėšiu“, *parvešù, primóki.su, važúosu*¹¹.

Būs. 1. 3 asm. formos, padarytos iš vienaskiemenių bendračių kamienų su ilgesniais tvirtapradžiais šaknies balsiais *i, u*, dažniausiai turi sutrumpėjusius *i, u*, pvz.: *dìks* (< *dīgs), *ižgìs* (< *gīfs), *išvìs* „pamatys“, *lìs* (lietus); *bùs* (< *būs), *pa-bùs* „užteks“, *nugrùs, inrùks* „įrugs“, *padžùs* „sudžius“, *pùs*.

Tačiau greta pasitaiko formų ir su nesutrumpėjusiais *i, u*: *aplìs* (lietus), *sadìks, pažìs* (telūkas); *iždžùs, grùs, nedavìs* (plg. *vít*), *pašùs* „susiūs“, *pùs*. Veikiausiai šie *i, u* čia yra tariami pagal analogiją su antriniais veiksmažodžiais, kurie būs. 1. 3 asm. visada išlaiko ilgus *i, u*. Tik vietoje tvirtapradės priegaidės tariama tvirtagalė: *gaišìs, iškabìs* „užkabins“, *iškinkìs, iškratìs, iškurìs* „iškūrens“, *nulaižìs, padarìs, sakìs, varìs*, rč. *varis*.

Metatonija yra įvykusi ir kitus šaknies balsius ar dvigarsius turinčiose 3 asm. formose, pvz.: *aùks, dēs, dū's, geřs, kuľs, laìs, likinēs* „liks“, *ragēs, sateĩs* ~ *su-teĩs, stōs, važū's, žai's*. Tik retai kada būs. 1. 3 asm. formos ištariamoms tvirtapradėškai: *láis, káis* ~ *kā's, pritāms, žáis*. Tvirtapradė priegaidė pasitaiko greičiausiai pagal kitas formas, plg.: *láist, láisu, láisti, káist, inkáiskit, žáist, žáisit*.

Trumpos arba tvirtagalės šaknies būs. 1. 3 asm. formos yra tokios pat, kaip lk.: *aìs, iĩs, lĩs, lĩks, kàs, mēs, nēš, raĩs* ~ *reĩs, ràs, sùps, šūs, šaũks, vėš*.

Veiksmažodžio *reikėti, reikti* būs. 1. 3 asm. dažniausiai yra slaviškos konstrukcijos: *zāras reĩka būs ravēt darža* „tuojau reiks ravėti daržą“, rč. *reĩks, reikēs*.

Greičiausiai atsitiktinė yra dgs. 1 asm. forma *padarísimeĩ*.

§ 29. Zietelos tarmės trimpinės ir tvirtagalės priegaidės šaknies veiksmažodžiai vns. 1 ir 2 asm. yra išlaikę senovinį galūninį kirčiavimą, pvz.: 1 asm. *ataisù, atnešù, jimsù, ištā'sù* „ištrauksiu“, *kirsù, lupsù, neužmìksù, numìrsù, nuprausù, pagra'sù* „apgrėšiu“, *rìksù, užvešù „nuvešiu“; aisi, atneši, neĩmsi, neĩnsli'si, nepasuksi, pavĩrsi, pĩrksi, rasi, rìksi, riši, sakepsi, samĩrksi, veši*.

Tik retai kada tos formos ištiriamos netaisyklingai, su atitrauktu kirčiu: *jĩmsu, išlĩsi, prisĩmsi, riñksu, sariñksi*.

Tariamoji nuosaka

§ 30. Tariamoji nuosaka padaroma iš bendraties kamieno ir tariamosios nuosakos asmenų galūnių.

Šios nuosakos veiksmažodžiai asmenuojami taip:

Vienaskaita

1. <i>mėkčap,</i>	neščà(p),	norėčà(pė),	sakičap
2. <i>mėktai,</i>	nėštai,	norėtai,	sakítai
<i>mėktum(ei),</i>	nėštum(ei),	norėtum(ei),	sakítum(ei)
3. <i>mėktu'(p),</i>	nėštu'(p),	norėtu'(p),	sakítu'(pė)

¹¹ Minkštai šiuos *s, š* retkarčiais pasako tik daugiau su kitų tarmių atstovais bendravę asmenys.

1.	<i>mėktumėm,</i>	<i>nėštumėm,</i>	<i>norėtumėm,</i>	<i>sakítumėm</i>
2.	<i>mėktumėt,</i>	<i>nėštumėt,</i>	<i>norėtumėt,</i>	<i>sakítumėt</i>

§ 31. Tariamiosios nuosakos vns. 1 asm. galūnė dažniausiai esti dvejopos formos: *atnešėdà, búča, bijóda, meščà, mirčà, važúoda, verkčà*¹² greta *aičap, búcap, ganičap, giódócap, išvišėcap, jėščap, klócap, pirkčap, stovėčap, šókčap*.

Tik kartais (labai retai) vietoje formanto *-p* pasitaiko *-b*: *aičab, búčab, kaščab, láukčab, turėčab*, dar plg. sangražines formas *turėčabės* „turėčiausi, laikyčiausi“, *turėtusibės* „turėtusi, laikytusi“. Remiantis pastarosiomis formomis, galima būtų spėti, kad formantas *-p* atsirado iš žodžio gale suduslėjusio *-b* (*<-be <-bė*, plg. pr. *be*, sen. sl. *be*). Tačiau tokio spėjimo neparemia pasitaikančios formos su nesutrumpėjusiu formantu *-pė*, pvz.: *aičapė || aičapė, bučapėgi, pa(si)kláuščapė, primdinėčapė*. Gal būt, formų su *-pė* priebalsis *p* (*<-b <-be*) pradėtas tarti pagal dažnesnes formas *dírpčap, verkčap*, kaip ir suduslėjęs priebalsis *k* (*<g*) yra atsiradęs parodomuosiuose įvardžiuose (*tšaikig < *tšaigigi*) ir prieveiksniuose (*kadaikig < *kadaigigi*).

Vns. 1 asm. kartais pavartojamas ir su dzūkams būdinga galūne *-tau*: *nepasi-skustaũ* „nenusiskusčiau“, *pasėdėtau, tilėtau*.

Vns. 2 asm. galūnė dažniausiai yra tokia pat, kaip ir dzūkų, *-ai*: *adúotai, bútai, daskúltai* „pasiektumei“, *galėtai, jėškotai || júškotai, imtai, išgértai, neataítai, kláustai, papúltai, sadėktai, váišėotai, vížėtai*.

Gerokai rečiau (dažniau tik pagiriškių) vartojama galūnė *-umei*: *atvažiútumei, galétumei, girdétumei, indétumei, išgiřstumei, nuveítumei, pagáutumei, rařítumei, sąjėstumei*. Kartais galūnė ištariama *-umai*: *ataítumai, išrašítumai, nuveítumai, prijėstumai*. Su sutrumpinta galūne *-um* formos dar retesnės: *kad krūpa* „prijuńktum, tai pažístum“, *kad truputį* „priprastum, tai pažintum“; *kad júos* „atsivarítum“. Pastaroji forma kartais pavartojama ir 3 asm. reikšme, pvz.: *reíka kokóšs, kab jò* „dažu“ *rėtum* „reikia kokios (moters), kad ji prižiūrėtų“; *kad paláuktu'p nedėla'*, *tai anà* „atsiliktum“, *kad būtų* „palaukusi savaite, tai ji būtų atsilikusi“.

Šiaip tariamiosios nuosakos 3 asm. formos vartojamos tiek be *-p*, tiek su *-p*: *bútu', díptu', galétu', ataítu', kúltu', nunėštu', sąsáltu', piřktu'*, rč. *atšústu'p, atvažiút-u'p, bútu'p, neińtu'p, pamiřtu'p, reíktu'p, taisítu'p, žáistu'p*. Kartais pasitaiko formų ir su *-pė*, rč. *-pe*, pvz.: *bútu'pė, nekáistu'pė* „nekařtu“, *ganítu'pė, reíktu'pė, ryńktu'pė, sarińktu'pė*, rč. *nepiřktu'pe*. Postpozicija *-p(ė)* čia pridėta jau po sen. **un > u'*.

Retkarčiais pavartojamos ir sutrumpintos 3 asm. formos, pvz.: *tšai neińtu'p už žaniko, kad anà* „nebūt graži“, *tasai* „nevestų, jei ji nebūtų graži“; *prirářė, kad atšúst* „parařė, kad atsiųstų“; *ánas nóri, kad anà* „atvažúodinėt paz jį; ánas manė išjėst“, *jis mane užėstų“; nóri, kad kíta* „jiimt“.

Vietoje *reíktų* kartais pavartojama slaviška konstrukcija: *reíka bútu' davėst* „reikėtų pristieiti“; *nereíka bútu' budavótis*.

Dgs. 1 asm. galūnė yra *-umėm*: *atnėštumėm, gértumėm, ińtumėm, piřktumėm, rástumėm, važúotumėm*. Retkarčiais greta pavartojama ir trumpesnė galūnė *-um(e), -um(ė)*: *atvažiútume, atsiskírtume, galétum, útari'tumė, žáistum*. Galūnė *-umėmė* re-ta: *norėtumėmė, ryńktumėmė*.

¹² Pagirių sodžiaus atstovės dažniau vartoja formas be *-p*.

Dgs. 2 asm. galūnė yra *-umēt*, rečiau *-umētė*. Sutrumpinta galūnė *-ut* visai reta: *atvažūtut*.

§ 32. Galūninį kirčiavimą geriausiai išlaikė vns. 1 asm. formos, kur yra veikęs Sosiūro – Fortunatovo dėsnis: *atnešča*, *insrunkčà(p)*, *iždekčap* „uždegčiau“, *neičap*, *mirčà*, *pajimčap*, *sakepčap*. Tik retkarčiais pasitaiko nukrypimų: *aičap*, *numirčap*.

Vns. 2 ir 3 asm. galūninio kirčiavimo tėra tik liekanų: *jimtai*, *nepamestai*, *numirtai*, *sadektai*, *užkurtai*, rč. *dirptū*, *išaitū*, *nerastūp*, *rastū(si)*, *reiktū*, *sadektū*.

Pasitaiko viena kita forma su įvykusia metatonija: *dirptu*, *prijuñktum* „pripras-tumei“, *pripiñtu*. Šiaip daugiausia išlieka bendraties priegaidė: *káistu*, *kúltu*, *atsi-skirtum(e)*, *ižgártumēt*, *papúltai*, *žáistumēt*.

Palyginti nevienodai yra kirčiuojamos tariamosios nuosakos formos, padarytos iš pirminių bendračių, kurios savo šaknyje seniau turėjo trumpus *a*, *e*. Vns. 2 ir 3 asm. formos dažniausiai išlaiko nepakitusius minėtus balsius, pvz.: *kàstai*, *ràs-tai*, *sadèktai*, *sakèptai*; *kàstu*, *ràstu*, *padèktu(p)*, *pakàktu(p)*, *vèštu(p)*. Su pailgin-tais *a*, *e* šios formos daug retesnės: *kāstai*, *nāštai*, *kāstu*, *rāstu(p)*, *vāštu*. Dgs. 1 ir 2 asm. formos turi daugiausia jau pailgintus *a*, *e*: *atnāštumēm*, *atvāštumēt*, *kāstu-mēm*, *rāstumēt*, rč. *atnēštumēt*, *rāstumēm*. Minėtų formų kirčio įvairavimai rodo, kad *a*, *e* ilginti pradėta nelabai seniai: dgs. 1 ir 2 asm. formose šis procesas yra jau be-veik pasibaigęs, o vns. 2 ir 3 asm. — jis yra tik prasidėjęs.

Liepiamoji nuosaka

§ 33. Zietelos tarmės liepiamoji nuosaka, kaip ir lk., yra padaroma iš bendra-ties su formantu *-k*.

Tarmė turi šių asmenų liepiamosios nuosakos formas:

Vienaskaita				
2. <i>bėk</i> ,	<i>kėpk</i> ,	<i>nakvók</i> ,	<i>kabík</i> ,	<i>penėk</i>
Daugiskaita				
1. <i>bėkim</i> ,	<i>kėpkim</i> ,	<i>nakvókim</i>	<i>kabíkim</i> ,	<i>penėkim</i>
2. <i>bėkit</i> ,	<i>kėpkit</i> ,	<i>nakvókit</i> ,	<i>kabíkit</i> ,	<i>penėkit</i>

§ 34. Liepiamosios nuosakos 2 asm. sveika galūnė *-ki* (<*-kie*) kiek dažniau iš-lieka būdama uždara: *dirpkig* (<*dirbki + gi*) || *dirpkik*, *jėskig*, *láiskik*, *nekabíkig* „ne-liesk“, *nesiródi·kig*, *nusipraūskik*, *pasikláuskig*, *turėkik*, *ustatíkik*, *žu·rėkig*. Enkliti-nė dalelytė *gi* prie liepiamosios nuosakos 2 asm. formų prisijungusi yra jau po-*-kie* sutrumpėjimo į *-ki*. Tik labai retai kada balsis *-i* išlieka atviroje galūnėje: a) su kirčiu: *gulki*, *jimki*; b) nekirčiuotas: *abdengdinėki*, *nemėki*, *pasidairíki*, *už-rašíki*. Šiaip formos yra visada be *-i*: *aík*, *dúok*, *nupĩrk*.

Kartais pasitaiko formų su nelietuviškos kilmės dalelyte *-ka*: *užvāška já* ir *adú·k* „nuvešk gi ją ir atiduok“.

P. Aruma čia yra užrašęs ir liepiamosios nuosakos vns. 2 asm. formų be formanto *-k* liekanų, pvz.: *girdi* „klausyk“, *ragi* „žiūrėk“¹³.

¹³ Žr. P. Arumaa, LMT, p. 73, bet tekste p. 42 rašo *girdi* (su trumpa *-i*). Šių formų dabar neteko girdėti.

Dgs. 1 asm. galūnė dažniausiai yra *-kim*. Išsiskiria veiksmažodžio *eiti* liepiamosios nuosakos dgs. 1 asm. senoji atematinė forma: *aimà Z¹etelon*; *bról*, *aimà*; *brołuk aimà* (əimà), *ižgėrsim*; *əmə pirkōn*; *a m à insigėrsim*; plg. K. Būgos užrašytą frazę: *a m à sijōti*¹⁴ greta *aikim*. Chr. Stangas formą *a(i)ma* mano esant iš kilmės sena (atematinė) indikatyvo forma¹⁵.

Dgs. 2 asm. liepiamosios nuosakos formos palyginti yra dažnai vartojamos ir su galūne *-ė, -e*: *jėskitė, išpilkitė, neriñkitė, pasulsėkitė, sėskitė* || *sėskite, palāukite, žurėkite* || *žurėkit, kāskit*.

Be to, atskirų dgs. 2 asm. lyčių tarmėje pasitaiko ir kitokios formos. Visai be *-ki-* yra užrašytos liep. nuos. dgs. 2 asm. frazėje: *nuvažūte, nuvažūte, pažurėsit* „nuvažiuokite, nuvažiuokite, pažiūrėsite“. Sunku pasakyti, ar čia turime liepiamosios nuosakos formą be *-ki-*, ar haplologinį reiškinių. Yra dgs. 2 asm. lyčių ir su sinkope (po *k* iškritęs balsis *-i-*), pvz.: *palāukte, liktė* „palaukite, likite“; *nu, nulėktēt* „nu, nulėkite (vaikai)“. Prie balsis *t* gale čia yra pridėtinis.

Geidžiamoji nuosaka

§ 35. Sintetinę geidžiamosios nuosakos formą, padarytą su *te-* yra užrašęs tik K. Būga: *tedirbý sáu*¹⁶ „tedirbiš sáu“. Dabar šios nuosakos formos dažniausiai yra analitinės, daromos iš esamojo laiko veiksmažodžių su žodžiais *tegúl*, dž. *nechòj*, kar-tais *chòj*: *prirašikit*, *tegúl atvažūja* „parašykite, tegu atvažiuoja“; *nechòj jėmi dūgno nebústa* „tegu jiems dugno nebūna (tegu juos bedugnė praryja)“ *nechòj jī plāškēna* „tegu jī galas“; *chòj diēz gīna* „tegu diėvas gīna, saugo“.

3. Sangražiniai veiksmažodžiai

§ 36. Sangražiniai veiksmažodžiai padaromi su sangražos dalelyte *-s(i) < -sie*. Būdinga, kad tarmėje sangražinėmis formomis kartais paverčiamos lytys, kurios lk. nebūna arba retai būna sangražinės: *auginasi* „auga“, *bēfasi* || *bāfasi* „byra“, *bústasi* „gyvenasi, einasi“, *bėginėjosi* „bėgiojo“, *dīrbasi* „darosi, tampa“, *gėmasi* „giedasi“, *gimāus* „gimiau“, *jėstasi* „valgosi, valgoma“, *kāndasi* „kanda, kandžiojasi“, *sañdosi* „eina tarnauti“, *sasīdega* „sudega“, *žurējosi* „žiūrėjo“.

Pagal vietą, kur prisijungia *s(i)* prie veiksmažodžio, galima skirti dvi pagrindines grupes: nepriešdėlėtus (*dīrbtis, jūktis, rūpi'tis*) ir priešdėlėtus (*apsisakiti, atsi-ligdinėti, isigulėti, pasitrūkti* „sprogti“) sangražinius veiksmažodžius.

§ 37. Nepriešdėlėtieji veiksmažodžiai sangražos dalelytę visada turi žodžio gale. Sveiką *-si* dažniausiai išlaiko esamojo, būtojo ir tariamosios nuosakos 3 asmuo, pvz.: *dīrbasi, dīrbosi, jūkasi, jūkēsi, lītusi, mókī-tusi*. Su sutrumpėjusiu *-si* dažniau vartojami tik es. l. i kamieno žodžiai *nóris, rāgis ~ rėgisi, tūris*, o kitų kamienų tik atsitiktinės formos: *lī'jas ~ liėjasi, reñkas*. Visais kitais atvejais atvirame žodžio gale šis *i* nėra išlikęs.

§ 38. Sangražos dalelytė *-s(i)* žodžio gale padėjo išlikti ne tik daugeliui nesutrumpėjusių senoviškų galūnių (*ju'kies, turūs*), bet ir atskiriems senovinio galūninio kirčiavimo veiksmažodžiams ar jų formoms. Daugiau ar mažiau galūninio kirčia-

¹⁴ Žr. K. Būga, Zš, p. 19.

¹⁵ Žr. Chr. Stang, NTS, t. 18, p. 196–197.

¹⁶ Žr. K. Būga, Zš 17.

vimo formų turi išlaikę šie sangražiniai veiksmažodžiai: *bartis, dėtis, duotis, gultis, (j)intis, klaustis, laistis, mestis, rastis, rinktis, sėstis, stotis, tvertis, vilktis*. Ištiesą galūninio kirčiavimo paradigmą retas jų yra išsaugojęs. Užrašytos šios bendratys: *dėtis, jintis, klaustis, rastis, rinktis, sėstis, stotis, vilktis*. Bene dažniausiai su kirčiu gale pasitaiko es. ir būt. I. 3 asm. formos. Kirtis paprastai krinta ant sangražinės dalelytės *-si*, pvz.: *barasi, jimasì, randasi, renkasì, sėdasi, stojasì*¹⁷; *davėsi, dėjosì, gulėsi, jėmėsi, laidosì, metėsi, radosì, rinkosì, sėdosì, stojosì*. Gerokai retesnės formos su kirčiu ant kamiengalio: *davėsi, mėtėsi, radōsi* arba *gulės, jėmės, tvėrės*, plg. dzūkų plačiai vartojamas formas *radōs, sėdōs, stojōs*. Būsimojo laiko 3 asm. formų taip pat neretai pasitaiko, tai *dėsìs, duōsis, jimsìs, laisìs, rasìs, sėsìs, stosis*. Retesnės yra kitų asmenų formos, pvz.: *jėmeis, radais, sėdaūs, sėdiūs, sėdomės*. Greta gana dažnai vartojamos ir paprastai kirčiuotos formos: *bārasì, gulėsi, jėmėsi, rādosì, sėduos, stōjomės*. Tai rodo, kad galūninio kirčiavimo veiksmažodžiai tarmėje nyksta. Antra vertus, viena kita retesnė forma galūnėje sukirčiuota gali būti ir dėl analogijos. Toliau pateikiame geriausiai išlikusias veiksmažodžių *sėstis, stotis* paradigmas.

Vienaskaita

Es. I.	būt. I.	būs. I.
1. <i>sėdiūs, stojūs,</i>	<i>sėdaūs, stojaūs,</i>	<i>sėsūs, stosūs</i>
2. <i>sėdiēs, stojēs,</i>	<i>sėdaīs, stojaīs,</i>	<i>sēsīēs, stosīēs</i>
3. <i>sėdasi, stojasi,</i>	<i>sėdosì, stojosì,</i>	<i>sėsìs, stosis</i>

Daugiskaita

1. <i>sėdamės, stojamės,</i>	<i>sėdomės, stojomės,</i>	<i>sėsimės, stosimės</i>
2. <i>sėdatės, stojatės,</i>	<i>sėdotės, stojotės,</i>	<i>sėsitės, stositės</i>

§ 39. Tariamąsios nuosakos vns. 1 asm. sangražinės formos visada yra su postpozicija *-pė* (tvirtagalės šaknies lytys dažniau kirčiuoja galūnę), pvz.: *gulčapės, jučkėapės, klāuščapės, prauščapės, kūlčapės, skuščapės, šukiūčapės, turėčapės*. Su postpozicija *-bė* išgirsta tik forma *turėčabės*; be afrikatos — *mōki'tepės*.

Vns. 2 asm. sangražinės lytys yra su dvejopa galūne: *-umeis* ir *-ais*, pvz.: *klāus-tumeis, māudi'tumeis*, greta *klāustais, gultaīs, mōki'tais, praūstais*.

Tar. nuos. 3 asm. formos labai įvairuoja: a) kaip lk.: *lī'tu'si, mōki'tu'si, rastu'si || rāstu'si*; b) dažniausiai vartojamos formos yra su postpozicija *-p(ė)*, pridėta po sangražos dalelytės *-si-*: *lī'tu'sip(ė), klāustu'sip, mēlstu'sipė, mōki'tu'sip, praūstu'sip(ė), rastu'sip*; c) kartais po postpozicijos *-pė* arba *-bė* dar pasitaiko antra sangražos dalelytė: *kad svi'kà ganītu'sipės kāl'tuva; kad mēlstu'sipės dī'vu; guldāvi'tu'sipės „gul-tūsi“, praūstu'sipės, turētu'sipės || turētu'sibės*; d) formos su viena sangražos dalelyte po postpozicijos *-pė* (ar *-bė*) retos: *praūstu'pės, rūpi'tu'bės „rūpintūsi“*.

Dgs. 1 asm. sangražinių formų galūnė yra *-umės*: *dailitumės, riñktumės*, o 2 asm. *-umėtės*: *dailitumėtės, mōki'tumėtės, žaidotumėtės*.

Liepiamosios nuosakos sangražinių galūninio kirčiavimo veiksmažodžių užrašyta nedaug, tai vns. 2 asm. *gulkis, rinkis, sėskis, stokis*, dgs. 1–2 asm. *gulkimės, gulkitės, sėskimės, stokitės* ir kt. Dažniausiai sakoma: *bārkis, gul'kis, praūskis, sėskis, dailikimės, k'ōpkimės „slėpkimės“, dailikitės, praūskitės* ir kt.

¹⁷ Chr. Stango, NTS, t. 18, p. 199 užrašytos formos *stovisi* dabar neteko girdėti.

§ 40. Priešdėlėtuose veiksmazodžiuose sangražos dalelytė -s(i)- yra daugiausia tarp priešdėlio ir šaknies, pvz.: es. I. *apsisāko* „pasireiškia“, *insidúoja* „atrodo“, *isiriñgdinėja* „išsikrausto“, *nesiguldāvina* „nesigula, negula“, *pasijēst* „paėda, pavalgo“, *prasiváiščiōji*, *prisivargúoja*, *rasiaidinėja* „skirstosi“; būt. I. *apsižu'rėj*, *atsiliko* „liko“, *insidirbo* „įklimpo, išsitepė“, *isilaižė ~ išsilaižė* „išgijo“, *pasitrūkė* „sprogo“, *prasilūkė*, *patsikėlė* „pasikėlė“, *prisikentėj*, *sasikraudinėj* „susikrovė“; būs. I. *isivisim* „pasimatysim“, *pasiklausísit*, *prisiriždinėsu*, *rasibėks* „išbėgios, pasklis“; liep. ir tar. nuos. *inšaudinėk* „apsiauk“, *isivirtu'p*, *nusipraūšik*, *pasigaditu*, *pasikláusikig*.

Jeigu priešdėlėtas veiksmazodis yra su neiginiu *ne* arba veiksmazodis turi du priešdėlius, dalelytės -si- vieta dažniausiai irgi nesikeičia: *nepasikráusim*, *neprisizi-nódinėkit* „neprisipažinkit“, *painsiringdinėja* „išsipuošia, puošiasi“, *panusivezdinėj*, *parasiaidinėj*, *pausikeldinėjom* „susikėlėm, prabudom“. Tačiau kartais -si- tuos du priešdėlius arba neiginį ir priešdėlį perskiria. Tai atsitinka dažniausiai tada, kai veiksmazodžio šaknies reikšmę pirmasis priešdėlis visai pakeičia. Tokie žodžiai kalbančiųjų yra suvokiami jau kaip paprasti (nepriešdėliniai) veiksmazodžiai, pvz.: *isipradėdinėja ~ išsipradėdinėja* „prasideda“, *neprisipažindinėjau* „neprisipažindavau“, *nesirastój* „nesiskyrė“, *pasirazmezdinėj*.

§ 41. Zietelos tarmėje yra nemaža pavyzdžių, kai ir priešdėlėtas veiksmazodis sangražos dalelytę turi galūnėje (plg. žemaičius), pvz.: *abdenğaũs* „apsidengiau“, *ateĩmasi* „priseina“, *dadėjosi* „prisidėjo“, *ištrūpinosi* „ištrupėjo“, *nepagri'žāvinosi* „nesugrįžo“, *padabójosi* „patiko, pamilo“, *padaraũs* „pasidariau“, *padėjosi* „pasidėjo“, *padjėsi's* „pa(si)ėsi, paválgysi“, *pamóki'tu'si*, *prikuldinėjasi* „prisikala, kalama“, *prisegdinėjosi* „prisiekinėjo“, *rukinas* „rūko“.

Sangražos dalelytė dažnai būna gale taip pat ir veiksmazodžių su neiginiu, pvz.: *nebėginėjosi* „nesibėginėjo“, *nedėst's* „nesidėsi“, *nedú'jasi* „nesiduoda“, *negūrina-si* „nelūžta“, *neju'kú'si*, *neju'kė'si*, *nelanksi's* „nesilenksiu“, *nenóris*, *neragėjomės*, *netūrisi* „nesilaiko“, *neūtarinasi* „nesikalba“, *nežáidojasi* „nežaidžia“, *neguldāvi'tu-sipės* „nesigultų“.

§ 42. Tarmėje yra nemaža veiksmazodžių ir su dviem sangražos dalelėmis: viena jų esti tarp priešdėlio ir veiksmazodžio šaknies, antroji — žodžio gale, pvz.: *apsi-turējosi* „užsiliko, užsilaiškė“, *apsižāninosi* „vedė“, *insidairai's* „išsižiūri“, *isigañdosi* „išsigando“, *isigandaũs*, *isidūsinosi* „užduso, užsidusino“, *isimókinosi* „išsimokė“, *isipraūstu'sip* „išsipraustų“, *parsidavinėjosi*, *pasibučú'simės*, *pasijėsi's*, *pasijėsis* „pavalgys“, *pasikláušaũs*, *pasipraščósimės* „atsisveikinsime“, *pasiskáldinosi* „suskilo“, *pas(i)taísisis* „pasitaisys“, *pasulsésitės* „pasilsėsitė“, *pazdabójosi* „patiko, pasidabojó“, *pazdaraũs*, *pazdārėsi*, *pazdarísis*, *pazdu'zdinėjasi* „pasiduodinėja, paduodama“, *prisringdinėsu's* „prisirengsiu“, *prismóki'tumeis*, *sasriñksimės*, *sasriñktumės* „prisirengtume“, *usinorėjosi* „užsinorėjo“.

Veiksmazodžiuose *sulsėjosi*, *silsėjosi* „ilsėjosi“, *zdaĩrosi*, *-ėsi* „dairosi, žiūri“ visai jau nebejaučiama dviejų sangražos dalelyčių. Todėl pasitaiko iš šių žodžių padarytų ir tokių darinių, plg. *nesizdaĩrėsi*, *prisiuslėsėjosi*.

§ 43. Sangražiniams veiksmazodžiams būdingi tie patys kirčiavimo dėsniniai ir atsitiktinumai, kaip ir priešdėlėtų veiksmazodžių, pvz.: *isidenga* „užsidengia“, *isimi'gmu* „išsimiegu“, *nesikėla*, *nesiko'pa* „nesislepia“, *nesikula*, *nesimi'kt* „nesimiega“, *nesiver'ča*, *pasijēst* „paėda, pavalgo“ || *pasijēst*, *pasikulé*, *pasilanka* || *pasilank'a*, *sasi'ait* „susieina“, *sasi'aimam* „susieinam“ ir kt., plg. § 17, 26, 29, 32.

Veikiamieji dalyviai

§ 44. Zietelos tarmėje vartojami tik būtojo laiko veikiamieji dalyviai. Esamojo ir būsimosio laiko veikiamųjų dalyvių jau nebėra. Jų vietoje vartojamos kitos kokios nors formos. Pavyzdžiui, es. l. veikiamųjų dalyvių reikšmė yra užrašyta neveikiamųjų dalyvių būt. l. forma *stovėtas*, pvz.: *stovėtas vandū vėkaū išala* „stovintis vanduo greitai išala“. Neretai pavartojami skoliniai, pvz.; *kur stojāščas vandū, teñ āni's būsta* „kur stovintis vanduo, ten jie (karosai) gyvena“, plg. *kalūščas* „duriantis“, *letūšča* „lekianti“ ir kt.

§ 45. Būtojo laiko veikiamieji dalyviai tarmėje dabar turi tik vieną sustabarėjusią niekatrosios giminės vns. vard. formą su galūne *-e* (taria *æ*, po sukietėjusių priebalsių *-a*). Mot. g. galūnė *-us* (<*-usi*) užrašyta tik iš P. Chaleckienės: *aš būčap bijójus sakīt* „aš būčiau bijojusi sakyti“. Ta pati būt. l. dalyvinė forma su *-e* gali žymėti tiek vienaskaitą, tiek daugiskaitą, tiek vyriškąją, tiek ir moteriškąją giminę, pvz.:

vyr. g. vns. *ānas ātait insirūñkæ* „jis ateina išsipuošęs, apsirengęs“; *nėkur inšilæ išajeī* „kažkur įsilęs išėjai“; *kō tu izlūpæ gálva tēp aimi* „ko tu taip užkėlęs galvą eini“; *atāj sasmaīnæ* „atėjo persimainęs, pasikeitęs“; *tas jau krūpa padāugæ nuvažāu* „tas jau truputį paaugęs nuvažiavo“; *aš ausis pastātæ ir klau-saū*; *gūli žaltīs sasisūkæ*; *sēdi ānas rasikētæ*; *kójas rastātæ*;

mot. g. vns. *stōu obolē išāugæ*; *didele*; *váiščōja anā kepelūši šaudini* *izdējæ*; *chvāsta vištos inklišæ* „vaikšto ji šiaudinę skrybėlę užsidėjusi, vištos uodegą išikišusi“;

vyr. g. dgs. (dvs.) *kūlasī išājæ an kēlo*; *padējæ báltinam*; *bīt du brōlu nesidaīlæ* „buvo du nepasidalinę, nepersiskyrę broliai“; *tep ir važūjat rasisægæ*; *palāukæ per kīk mėnu*, *išlūpo strōicha* „keletą mėnesių palaukę, nuplėšę stogą“;

mot. g. dgs. *žūri kap vārnos rasižóvæ* „žiūri kaip varnos išsižiojusios“; *paskīlæ rañkos skaūst*.

Kartais ši apibendrinta vardininko forma pavartojama kitų linksnių prasme, pvz.: *išuntē vira* *nejėdæ laukañ* „išsiuntė nevalgiusį vyrą į lauką“. Vietoje kitų linksnių dalyvinių formų iš veiksmo kylanti ypatybė paprastai nusakoma perifrastiškai, žodžių grupėmis, pvz.: *māža liko pirkū*, kad nesàdegē „maža liko nesudegusių pirkų“; *itai bóbai*, kad *chvarā, nešam pieno* „šiai sergančiai bobai nešam pieno“.

Dalyvinė forma visur išlaiko būtojo laiko veiksmazodžio kirtį ir priegaidę.

Neveikiamieji dalyviai

§ 46. Neveikiamosios rūšies dalyvių formos palyginti yra įvairesnės ir geriau išsilaikiusios, negu veikiamųjų dalyvių. Tačiau esamojo laiko neveikiamųjų dalyvių tarmėje irgi beveik nėra, išskyrus užrašytas dvi abejotino autentiškumo formas: š u v a m à *mašinà*; *melžam à anà, jau málžasi*¹⁸. Dalyvinės es. l. formos stengiamasi nusakyti kitokiais būdais: su priesaga *-inis*, *-ė* — *melžinė kárvė* „melžiama karvė“;

¹⁸ Formos užrašytos iš Bernado Žukelio, kurio brolis mokėsi Vilniuje, ir iš Adomo Žukelio, kurį laiką dirbusio Ukrainoje, kur jis yra bendravęs su kitų tarmių lietuviais.

sútinu' šulu' komolukas „siuvamų siūlų kamuoliukas“; žodžių grupėmis – *pú^o-das*, kad virt, dirptas iš mólo „verdamas puodas dirbtas iš molio“, būtuojų laiku – nežinótas žmogus atāj „nepažįstamas žmogus atėjo“, hibridiniais perdirbiniais – *váišėjom kap savì* nežinójami žmonės (plg. *незнакомые люди*).

§ 47. Būtojo laiko neveikiamieji dalyviai kaitomi giminėmis, skaičiais ir linksniais. Jų galūnės yra tokios pat, kaip *a*, *o* kamieno būdvardžių, plg. paradigmas:

Vienaskaita

V.	<i>kāptas,</i>	<i>keptà,</i>	<i>virtas,</i>	<i>virtà,</i>	<i>dúmi'tas, -a</i>
K.	<i>kāpto,</i>	<i>keptòs,</i>	<i>vírto,</i>	<i>virtòs,</i>	<i>dúmi'to, -os</i>
N.	<i>keptám,</i>	<i>kāptaĩ,</i>	<i>virtám,</i>	<i>virtai,</i>	<i>dúmi'tam, ai</i>
G.	<i>kāpta',</i>		<i>virta',</i>		<i>dúmi'ta'</i>
Į.	<i>keptù,</i>	<i>keptái,</i>	<i>virtù,</i>	<i>virtái,</i>	<i>dúmi'tu, -ai</i>
In.	<i>keptam̃,</i>	<i>keptøj,</i>	<i>virtam̃,</i>	<i>virtøj,</i>	<i>mirkítam</i>
II.	<i>keptañ,</i>	<i>keptõn,</i>	<i>virtañ,</i>	<i>virtõn,</i>	<i>dúmi'tan</i>
Ad.	<i>keptám(p)</i>	<i>keptai(p),</i>		<i>dírptaip,</i>	

Daugiskaita

V.	<i>keptì,</i>	<i>kāptos,</i>	<i>virtì,</i>	<i>virtos,</i>	<i>dúmi'ti, -os</i>
K.	<i>keptù,</i>		<i>virtù,</i>		<i>dúmi'tu'</i>
N.	<i>kepti'mi,</i>	<i>keptómi,</i>	<i>pjauti'mi,</i>		<i>dúmi'ti'mi, -omi</i>
G.	<i>keptùs,</i>	<i>keptàs,</i>	<i>virtùs,</i>	<i>virtàs,</i>	<i>dúmi'tus, -as</i>
Į.	<i>keptais,</i>	<i>keptomì,</i>	<i>pjautais,</i>	<i>pjautomì,</i>	<i>dúmi'tais, -omi</i>
In.	<i>keptũs(à),</i>	<i>keptosà,</i>	<i>virtũs(à),</i>	<i>virtosà,</i>	<i>dúmi'tu^o sa, -osa</i>
II.	<i>keptũsna,</i>	<i>keptósna,</i>	<i>virtũsna,</i>		<i>dúmi'tu^osna, -osna</i>

Tarmėje yra daugiau vartojami priešdėlėti būt. I. neveikiamieji dalyviai: *apkáltas, apsukti, apringdinėtos „nurinktos“, inspáustas „suspaustas“, ínkastas, iš-āstri'tas, išlañgvi'tas „iškastruotas“, išáldi'tas „užšaldytas“, išu'stas „išsiųstas“, pakultà, pasamdíta, paraskultà „sudaužyta“, pėrlaistas, paisneždinėti, pririždinėtos, užruñbi'ta „susiūta, atsiūlėta“.*

Šalia vyr. ir mot. g. formų gana dažnai vartojama ir būt. I. neveikiamųjų dalyvių bevardė giminė: *dú'ta, dirpta, aplipíta, neatardinėta, išáusta, neprijúnkta, padaríta, pridirpta, pradúrta, užvaríta, užskasta.*

Būt. I. neveikiamosios rūšies dalyviai kirčiuojami daugiausia taip pat, kaip I. Tik atskirų (dažniau priešdėlėtų) dalyvių kirčiavimas įvairuoja, pvz.: *apdeñk-tas, apaũtas, atvãšta, iskãsta, istãstas, istãsta, izvãstas, nekãstos, nuriñkta, pakõp-tas „palaidotas“, palũpta „nulupta“, raskiřstas „perkirstas“, sakãpta „iškepta“, uždeñkta, užkãstas, dažniau àpdengtas, iskastas, nurinktà, sàkepta, uždenkta.*

Tarmėje visai neužrašyta būsimojo laiko ir reikiamybės dalyvių. Nevartojamos taip pat neveikiamųjų dalyvių sangražinės ir įvardžiuotinės formos.

Sudurtiniai laikai ir nuosakos

§ 48. Zietelos tarmė tiesioginės nuosakos pradėtinių laikų, padarytų tiek su veikiamaisiais, tiek su neveikiamaisiais dalyviais, neturi. Vartojami tik sudurtiniai atlikтинiai laikai.

Veikiamosios ir neveikiamosios rūšies sudurtiniai atliktiniai laikai yra du: esamasis ir būtasis.

1. Esamojo laiko sudurtinės formos niekada neturi jungiamojo pagalbinio veiksmazodžio yra:

a) veik. r. *žmōgus jau̯ apsilāidæ̯ barzdāi* „žmogus jau apsilaidęs, apaugęs barzda“; *jāunas ir rasigēra* „jaunas ir pasigėręs“; *viduī sapūvæ̯ ānas*; *viēnas bāsas, kitas apsēvæ̯*; *visokū sasriņkæ̯*; *visi prijūnkæ̯ pri sāvō liēžīvō*; *kuri atsidalinæ̯*; *tīēmi sunkēst*; *kōja ištīnæ̯* „koja ištinsi“; *karā jau̯ atsikēlæ̯* „žievė jau atsiknojusi“; *anā, kab virvē*, *sasisūkæ̯*; *kunōdos apsilūpæ̯*; *vesēj sasriņkæ̯ daūgi bōbu*; *kraujū abēgæ̯ ākēs* „krauju pasruvusios akys“;

b) neveik. r. *arklīs dār nekāltas* „arklys dar nekaustytas“; *galē invarītas cvīkas*; *viēnas pištās rāzdauštas ir ižgīditas*; *gerāi pripenētas ānas*; *slims lai inspāustas šīēnas* „silpnai priveržtas šienas“; *anā pamaišīta* „ji yra maišyto kraujo“; *skilē prakultā*; *manā momā pakoptā*; *mæs atšustī*; *ragi, kap sanešōti čeraviķēlei*; *visi stalai an kīēmo paišneždinēti*; *balti žirnei samaišīti sa juodaīs*; *ānos druskāi pasūdītos* „jos druska pasūdytos“.

2. Būtojo laiko formos visada turi pagalbinį veiksmazodį *bit(i)*, *būvo*“;

a) veik. r. *ānas bit labāi insiragāvæ̯*; *arklīs bit blōgas*, *išdžūvæ̯*; *sadīgæ̯ būvo linai*; *pripūvæ̯ bit kvīčei* „supelįję, papuvę buvo kviečiai“; *neinšālæ̯ bit ākmeni's*; *anā daugēst kap mēna* *rasilāidæ̯ bit* „ji (liepia) daugiau kaip mėnesį žydėjo“; *anā numīra* *bit*;

b) neveik. r. *ānas apaūtas biti*; *ānas ir ēanaik bit krūpa* *mōkitas*; *Rafālinas bit žmonēsā pratīntas kīēk*. „Rapolas buvo žmonėse kiek prasilavinęs“.

Tarmėje yra gana nemaža sudurtinių es. ir būt. l. formų, padarytų su neveikiamosios rūšies dalyvių bevarde gimine, pvz.: es. l. *jau̯ manip visa* padirpta, padarita; *ižmokēta visa*, *visa iždū°ta*; *viskas pakulta*; *nedū°ta jēst, dabaŗ viskās* apsodita, apsēta; *dār neatardinēta*, o *žolē jēmēsi* „dar neaparta, o jau auga žolė“; *jei dār visa ēa* neprijunkta „jai čia dar viskas neįprasta“; būt. l. *priversta akmenū bit*; *taukū prilāista bit*; *strichā an strichōs* sàbrukta būvo „stogas ant stogo buvo subrukta (pirkios)“; *užvarīta bit snīgū*.

Sudurtinių būsimajo laiko formų nugirsta tik su neveikiamosios rūšies dalyviais: *kālas* būs nuklōtas *žmonēmi*; *tadaik visa* bus padarita; *visā žāmē* būs išartā.

§ 49. Be minėtų tiesioginės nuosakos sudurtinių laikų, tarmėje dar yra vartojamose sudurtinės tariamosios nuosakos formos. Dažniausiai jos yra padarytos su veikiamaisiais dalyviais: būčap *žinōjæ̯*, *tai nevažāvæ̯* „būčiau žinojęs, tai būčiau nevažiavęs“; būtumēm *sēdējæ̯ ir ūtarinæ̯*; *jēsk, kab būtai prijēdæ̯* „valgyk, kad būtumei privalgęs“, plg. P. Chaleckienės frazė: *aš būčap bijōjus sakīt, kad neusišīrdot* „aš būčiau bijojusi sakyti, kad nesupyktų“.

Neveikiamosios rūšies sudurtinės tariamosios nuosakos formos retos: *kab ne li'tūs tsaik tai visa jau̯ būtu p* papjauta ir pàrinkta „kad ne tas lietus, tai jau būtų viskas nupiauta ir nuimta (nuo laukų)“.

Sudurtinių liepiamosios nuosakos formų neteko nugirsti.

Kartais pasitaiko savotiškų sudurtinių būtojo laiko veikiamosios rūšies formų, kurias sudaro abu dalyviai, t. y. vietoje pagalbinio veiksmazodžio *buvo*, *bit(i)* sakoma *būvæ̯*, pvz.: *aš jī sagōvæ̯ būvæ̯* „aš jį sugavęs buvau“; *āni's jau̯ nuvažāvæ̯ būvæ̯*.

Tačiau apskritai tarmėje jaučiama tendencija prastinti sudurtines formas, pvz.: *kad paláuktu·p nedēla·, tai anà* atsiliktum „kad ji būtų palaukusi savaitę, būtų atsilikusi“; *kab negėrtu·p vākar, nu'nai negulėtu·p; kap* nerasi-bėktu·, *tai jī* rastū „jei nebūtų pabėgęs, tai ji būtų radę“.

Pusdalyvis

§ 50. Tarmėje vartojamos sustabarėjusios (nei skaičiumi, nei gimine nekai-tomos) pusdalyvio formos. Jos padaromos dažniausiai iš bendraties kamieno su priesaga *-dami*, pvz.:

vyr. g. vns. *o ānas* nenorėdami *ait paz lóvi·* „o jis nenorėdamas eina prie lovio“; *vėjas, jám* davinėdami *ita· nostalni·kēla·, sākē; o žmogālis, aidami na-móp, užājo karčmōn; itus metūs li·tūkas lijo* neiškadavodami; bėginė-dami *jėsti ānas; nemokėdami nepaūtari·si; aš ūtarinu, o ānas žūri, kab* duřnas nežinodami; *dař savīš·s kampīš·s* sėdėdami *būsti nekāp* „dabar namie sėdė-damas gyvenį nekaip (t. y. nedirbdamas negyvensi)“; *ānas nusivedē jī gi·dódami;*

mot. g. vns. *anā* gulėdami *āuga; bėgo jō patī* rėgdami; *aš (pati) nuvejaū teñ* vergdami; *anā* sėdėdami *mi·gój; galū* pirkōj sėdėdami *tik kā dirpt;*

vyr. ir mot. g. dgs. *mēs kāp pādegēm, tai kuřkas* žinodami *rasiājom, rasiŗbūņkom;* nenorėdami *visi mēs* sazgādinom *ait; mēs tadaik kā du·módami sākom; apā-jom* jīškodami; *paz Valērika·* aidami, užėikit *ir paz Barnādika·.*

Formos su *-dami* (<*damie*) gali būti apibendrintos iš vyr. g. daugiskaitos¹⁹, nes ar tik ne analogiškai apibendrintą turime ir mot. g. dgs. galūnė *-damos* ret-karčiais pasitaikančiose formose: *āni·s ūtarino ēā* gėrdamos; *tiktaik kójas at-kula* váiščėdamos; *rasikirnóčinē· pamacitkū* negalėdamōs *āj* „išsikėtęs pama-žu negalėdamas ėjo“. Formos su *-damos* yra sumišusios su sangražinio pusdalyvio formomis su *-damosi*, pvz.: *vī·nas* būdamosi *tai ir numiŗs* „vienas gyvendamas ir numirs“, *kopdamōsi ištrúko ānas* „slapstydamasis pabėgo jis“; *ir klāušasi ju·gdamōs* „ir klausiasi juokdamasis“. Greta pasakoma viena kita apibendrin-ta forma ir su mot. g. vns. galūne *-a*, pvz.: *mōža važu·dama numiŗs* „gal važiuo-dama numirs“; *aš pāts isimókinau* (skaityti) ganídama. Magnetofonu užrašyta ir forma su *-damu*, pvz.: *vī·nas vī·na·* dastojinėdamu *kab jēmēsi do ir ištezdinē-dami ir visi trīs āni·s teñ* (nuskendo).

Padalyvis

§ 51. Zietelos tarmėje užrašyta vos pora formų, primenančių lk. ir kitų lie-tuvių kalbos tarmių esamojo laiko padalyvio formas, tačiau pavartotų pusdaly-vio vietoje, pvz.: *iš kókū nedēlū· kātūfas itai visa iškulām tep* pasistorójant „per kokias keturias savaites visa tai iškuliame pasistengdami“; *iš ēā važāvant tep nūšunīau lāpa·* „iš čia važiuodama taip nusiunčiau laišką“. Tai veikiausiai naujos formos²⁰, nes padalyvio funkcijas tarmėje paprastai eina pusdalyvio ir veikiamojos dalyvio formos.

¹⁹ P. Skardžius mano, kad šios lytys yra apibendrintos iš dviskaitos, žr. P. Skardžius, Dėl pusdalyvių raidos, *Archivum Philologicum*, t. 6, Kaunas, 1937, p. 105.

²⁰ Formos užrašytos iš Adolio Žukelio ir M. Burokienės, nemaža susidūrusių su kitų lietu-vių kalbos tarmių atstovais. Daugelyje vietų dirbusi mokytoja Kateryna Jodienė padalyvius varto-ja taip, kaip lk.

Vietoje esamojo laiko padalyvio vartojamas pusdalyvis, pvz.: *dirbdami diėnà mažāsne, kap nedirbdami* „dirbant diena trumpesnė, negu nedirbant“; *aidamà reika atkalbēt ražōnčū* „einant reikia rožančių sukalbėti“; *aš ragėjau kiški* bėgdami „aš mačiau kiškį bėgant“; *neragēt aidami* „einant nematyti“; *rugūs pjaudamōs, vāsarai reika vėsūtæ padarīt* „rugius piaunant, vasarą reikia pavėsi padaryti (pailsėti)“; *mán sasīlgo namīe* būdamà „man prailgo, namie bebūnant“; *kāršta aidamōs; ne vesēj būdama, tai reika, kad ledōkas būtų šūo* „ne sodžiuje gyvenant, reikia, kad būtų piktas šuo“; *rātas nugrūvo važūdamī* „važiuojant nukrito ratas“; *ale apjaudamī čistēt ir veksēt* „bet apipliaustant (skusti bulvę) švariau ir greičiau“; *jō brōlis Vezáuči*, važūdamī *Slāniman būt vīnas* „jo brolis (gyveno) Vezaučiuje (esančiame prie kelio), važiuojant į Slanimą“; *kap rādo kã giroj kopdamōs, parvīnko* „kai rado ką besislepiant girioje, paėmė“.

Kartais taip pavartotą pusdalyvio formą geriau aiškinti prieveiksmiu, o ne padalyviu, pvz.: *vogdamī nejėsk, o padslīnk* „vogčiomis nevalgyk, o pa(si)trauk (lėkštę arčiau)“.

Būtojo laiko padalyvių vietoje vartojamas veikiamosios rūšies dalyvis, pvz.: *reika nejėdæ guldāvītis* „reikia nevalgius gultis“; *negadnāi vienām jau likæ* „negerai vienam jau likus“; *tep langvēst, kap apsævæ* „taip (basam) lengviau, kaip apsiavus“ ir kt.

Kitokių padalyvio formų ar jų pakaitalų neužfiksuota.

§ 52. Zietelos tarmės veiksmazodis turi nemažą savitumą, kuriuos reikia aiškinti ilga tarmės izoliacija. Dėl to pirmiausia tarmėje yra išlikusių kaitybos archaizmų: tai atematinės ir joms dalyvaujant susidariusios kontaminacinės veiksmazodžių formos, būtojo laiko 3 asm. forma *bit(i)*, tariamosios nuosakos formos su postpozicija *-p(ė)*, *-b(ė)*, sangražiniai galūninio kirčiavimo veiksmazodžiai ir kt. Daugelis šių ypatybių yra bendros pietrytinių lietuvių kalbos pakraščių tarmėms, tik forma *bit(i)* veda į buv. Rytų Prūsijos lietuvių kalbos tarmes.

Antra vertus, veiksmazodis turi nemažą ir naujumų: tai atematiškai pavartojamos atskiros tematinė veiksmazodžių bendratys, sustabarėjusi viena veikiamųjų dalyvių būtojo laiko forma ir jos vartojimas kartu su pusdalyvio formomis vietoje padalyvio, taip pat įvairios gretiminės kamienų formos ir kirčiavimo anomalijos. Slavų kalbų įtaka aiškintina daugelis lk. nebūdingų sangražinių formų (*auginasi, būstasi, gīmasi* ir kt.). Kur kas daugiau slaviškų analogijų galima būtų susiekti daryboje, kuri čia mažai liečiama.

Kitų lietuvių kalbos tarmių ir lk. elementų veiksmazodžio kaityboje pastebėta maža.

A. ВИДУГИРИС

СЛОВОИЗМЕНЕНИЕ ГЛАГОЛА В ЗЕТЯЛСКОМ ГОВОРЕ

Резюме

Из-за долгой изоляции местного литовского говора (он находится в окружении белорусского языка) глагол в Зетялском говоре отличается большим своеобразием. Во-первых, в нем сохранились некоторые архаические особенности, напр., атематические или на основе их образовавшиеся контаминированные формы глагола (*aiti* / *aīma*, *ėsti* / *ėma*, *miėgti* / *mīeg-*

ma), форма 3-го лица ед. и мн. ч. прошедшего времени *bit(i)*, формы сослагательного наклонения с постпозицией *-p(ė)*, иногда *-b(ė)* (1-ое лицо ед. ч. *aičap* / *aičapė* / *aičapǣ*, *giedóčap*, *turėčabės*, 3-е лицо ед. и мн. ч. *atšūstu p ganítu pė*), возвратные глаголы с ударением на окончании (3-е лицо ед. и мн. ч. настоящего времени *jimasì, sėdasi*, прошедшего времени *jėmėsi, stojosi*, будущего времени *gulsis, jimsis, rasis*) и др. Большинство из этих особенностей характерны для юго-восточных окраинных говоров литовского языка, только форма *bit(i)* Зетяльский говор приближает к западным литовским говорам, некогда существовавшим на территории бывшей Восточной Пруссии.

Во-вторых, для говора характерны многие инновации, напр.: некоторые инфинитивы употребляются в значении изменяемых атематических форм (*nesėsti — nesėda, samált — sumala, viřsti — virsta*), некоторым глаголам с основой на *a* настоящего времени свойственны формы, образованные на основе корня прошедшего времени (*kriñta — kremta : kriñto, liñda — lenda : liñdo, lipa — limpa : lipo, sniga — sniñga : snigo*), очень резко сократилось число форм действительных причастий: из них сохранилась только одна неизменяемая, обобщенная форма среднего рода мн. ч. прошедшего времени (*dirbė*, *išaugė*, *sasisūkė*, *žaidė*), эта форма в наши дни заменяет также и формы деепричастия прошедшего времени (*reika, nejėdė guldāvi tis*) (деепричастия прошедшего времени в говоре нет), а форма деепричастия настоящего времени заменяются формами полупричастия (*dirbdami diėnà mažāsne kab nedirbdami*), которые также являются неодинаковыми (*dirbdamà|dirbdami|dirbdamos*). Акцентуация форм глагола часто бывает очень различной: *ataiti|àtaiti, nėgirdžu|negirdžù, pašunta|pašunta* и др. В образовании некоторых возвратных глаголов можно видеть прямое влияние окружающего белорусского языка (*bústasi, gimāus, kándasi*), но в словоизменении глагола прямое влияние славянских языков незначительно.